

ככה לא בונים חומה:
בלומפילד המחודש
נחנך אתמול, אך
המבנה עדיין לא גמור

4

הארץ
www.haaretz.co.il
יום שני כ"ה באב תשע"ט
26 באוגוסט 2019

הארץ

מחול המוות של פרנצ'סקה מאן

היא היתה רקדנית ידועה בפולין שנשלחה לאושוויץ, והמחול הפתייני האחרון שלה בדרך לתא הגזים בילבל את קציני האס"אס – שאת אחד מהם אפילו הצליחה להרוג. בשבוע הבא תציג לראשונה להקת "בלט ירושלים" את סיפור הגבורה המדהים של הבלרינה בת ה-26 שנשכחה • **עופר אדרת**

**פיליפ מולר, ניצול שואה
ששירת בזונדרקומנדו
בתאי הגזים באושוויץ
וכתב לימים ספר, מתאר
כיצד "אקדח אחד ביד
אשה חלשה יצר פאניקה
בין אנשי האס"אס",
ומספר איך הם נמלטו
לאחר שמאן פתחה באש**

הרקדנית שרה למפרט בתפקיד פרנצ'סקה מאן ב"ממנטו"
צילום: לאוניד חרומצ'נקו

הואשמה כי שיתפה פעולה עם הנאצים. השנייה היתה הכוכבת סטפניה גרודינסקה ("הגברת הראשונה של ההומור הפולני"). ב-1939 זכתה מאן במקום הרביעי בתחרות בלט בינלאומית בבירסל ונחשבה להבטחה גדולה בשמי פולין. בתחילת מלחמת העולם השנייה עוד הספיקה להופיע במועדון לילה נודע בוורשה, אך בהמשך גורשה לגטו. בני סיבות שאינן ברורות, ושאליו היוו את הרקע לשמועות על כך ששיתפה פעולה עם הגרמנים, היא הועברה בהמשך ל"מלון פולסקי" הורכבו הארי של ורשה, שם רוכבו יהודים שנחשבו מיוחסים — רובם בעלי אזרחות של מדינות נייטרליות, בעיקר מדרום אמריקה. הם האמינו כי יינצלו בשל כך יחד עם חבריה היא הועברה בהמשך לכרמל בלון בגרמניה ומשם — לאושוויץ.

שתי רקדניות יגלמו את דמותה של מאן. בהופעה בסיון דלל תהיה זו מריה סלקטור, הרקדנית הראשית של הלהקה. בהופעה בתיאטרון ירושלים, ב-7 בספטמבר, תהיה זו שרה למפרט, חיילת בשירות חובה שמתכוננת למופע תוך כדי הטירונות.

עבודה סיזיפית

סבתה של נדיה טימופייבה, פרידה, היתה מורה לפסנתר בא' קדמיה לבלט בסנט פטרבורג. במלחמת העולם השנייה היא שלחה את בתה נינה, אמה של נדיה, לרקוד כדי לזכות בקצת אוכל משם התקדמה נינה לשיאי הצלחה עד שהומנה להיות פרי-מה-בלרינה בבלושי. בתה נדיה נולדה שם, לדבריה, ולא הכירה דבר בשנות חייה האחרונות.

ב-1991 עלו הסבתא, האם וב' תה לארץ בעקבות הומנת האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים. אחר שנים בבלושי ובאקדמיה למוזיקה, יצאה נינה לדרך חדשה והקימה עם בתה נדיה בית ספר לבלט, "נינה", ברחוב בלפור בירושלים. במקביל, הוקמה גם להקת הבלט שנייה היא המינהלת האמנותית שלה. היום מתאבדות הרקדניות באיצטדיון "טדי".

טימופייבה מספרת על משטר האימונים ועל השעות הקשות והרבות שמקדישות הרקדניות שלה להכנת המופע. "גם האופי של מאן התגבש לאורך שנים בעבודה סיזיפית, שלכללה התגברות על כאבים פיזיים כדי להשיג את מטרות — להיות בלרינה מקצועית", היא אומרת.

פרנצ'סקה מאן בוורשה, בין השנים 1936-1939
צילום: Zaklat fotograficzny, Van - Dyck / NAC (Narodowe Muzeum Cyfrowe)

למה שאירע ברגעי חייה האחרונים של פרנצ'סקה מאן, רקדנית יהודייה מפורסמת, יש כמה גרסאות. בהיתן שכל המעורבים בתקרית, שהתרחשה ב-23 באוקטובר 1943, כבר אינם בחיים, ייתכן שלעולם לא נדע מה בדיוק קרה שם. מאן, שהיתה בת 26, הגיעה באותו יום לאושוויץ בטרנספורט שהוביל 1,800 אס"רים "מיוחסים" ממחנה הריכוז בריג'ילון בגרמניה, שפותו לחשוב כי הם בדרכם אל החופש ושבקירוב יוחלפו בשבויי מלחמה גרמנים שמוחזקים ביד בעלות הברית.

הגרמנים הבטיחו להם כי זו רק תחנה בדרכן לשווייץ, אך במהרה מצאו עצמן הנשים המהשולחות מובלות לתא הגזים. לפי אחת הגרסאות, כשהגיעו לאושוויץ החלה מאן להתפשט באיטיות ובתנועות ריקוד מפתות. תחילה הרימה את החצאית שלה וחשפה את ירכה. בהמשך פשטה את החולצה שלה, ונשענה על עמוד כדי להסיר את נעלי העקב. חיילי האס"ס שעמדו מולה לא ידעו כיצד להגיב. מאן ניצלה את המצב, חלצה את נעלה והשליכה אותה בעוצמה לעבר אחד מהם. הנעל פגעה במצח, והוא החל לדמם והתמוטט. מאן הסתערה עליו, חטפה את נשקו וירתה בו למות. שני נאצים אחרים נפצעו מהירי. על פי גרסה אחרת, הקצין הנאצי שמולו עמדה הורה לה להתפשט לחלוטין. משלא הסכימה להסיר את בגדיה התחננים, הוא צעק עליה. בתגובה, הסירה את חזייתה, ורקת אותה בפניו והסתערה עליו. במהומה שנוצרה הצליחה לחטוף את אקדחו ולירות בו.

הנשים האחרות שהיו בדרך אל מותן בתא הגזים התמלאו תקווה והחלו אף הן לחקוף את אנשי האס"ס סביבן. לפי אחת הגרסאות אפילו מפקד המחנה, רודולף הס, הוזעק למקום. גורלן של הנשים נחרץ: הן נרצחו בו במקום ביריות. מי ששרדה, הומנה בגו.

הקצין הנאצי שנורה למות בתקרית היה יוהן שילינג, קצב במקצועו "האוזר", אשר התגייס לאס"ס ב-1939 והוצב באושוויץ, שם היה אחראי על מטבח הגברים בכירקאנא ובהמשך על משלוחי היהודים המובלים מרציף הרכבת למשרפות. עדי ראייה תיארו אותו כסאדיסט, ושמו הוזכר גם באחת העדויות במשפט אייכמן בישראל.

לא חוכרת לציבור

76 שנים חלפו מאז. שמה של מאן, גיבורת הסיפור הדרמטי הזה, אינו מוכר לציבור הרחב, אף כי היא יכלה בקלות להפוך לגיבורה ולסמל. ייתכן שהסיפור נשמע מופרך מדי למי שנתקלו בו או

**נדיה טימופייבה,
המנהלת האמנותית של
"בלט ירושלים": "האופי
של מאן תואם מאוד
לאופי של רקדנים. היא
חשבה שאין מצב לוותר
על החלום שלה". זו
הסיבה, לדבריה, שהיא
נאבקה עד הרגע האחרון
על האפשרות לחיות**

שסתם נדחק מפני סיפורי גבורה וחוועה רבים אחרים.

ב-1 בספטמבר, במלאת 80 שנה לפרוץ מלחמת העולם השנייה, תשוב מאן למרכז הבמה לשעות ספורות. להקת "בלט ירושלים" תעלה במרכז סוון דלאל את המופע "ממנטו — הריקוד האחרון באושוויץ של פרנצ'סקה מאן", שמוקדש לזכרה. הכוריאוגרפית נדיה טימופייבה, המנהלת האמנרית של הלהקה, תציג לקהל בפעם הראשונה את סיפור חייה ומותה של מאן, מראשית ימיה על הבמה והחיים בוורשה התוססת, דרך פלישת הנאצים והגירוש לגטו ועד מותה במחנה ההשמדה. כל זאת, דרך מופע מחול בו משתתפים 12 רקדני הלהקה, שכיכבו גם במופע הקודם שלה, "כנר על הגג".

בשיחה עם "הארץ" מספרת טימופייבה, אף היא בלרינה בעבר, לה, כי ההחלטה להפוך את סיפורה של מאן למופע נולדה מהחיבור האישי שחשה אליה, כאשה, כיהודייה וכבלרינה. "אחרי ההצ'לח של 'כנר על הגג' בשנה שעברה יפחתי נושא יהודי, כי הבנתי שהקהל מודה עם נושאים אלה", היא אומרת. "חשבת בהתחלה על 'רשימת שינדלר', אבל כשראיתי את הסרט הבנתי שזה לא שלי, שאני לא מרגישה את הסיפור הזה.

היפחתי משהו שאוכל להיקשר אליו".

ואו, כשמנהלת הלהקה מרינה נאמן סיפרה לה שנתקלה בסיפורה של מאן, "הבנתי שזה בדיוק מה שאני צריכה", אומרת טימופייבה. "האופי שלה, כפי שעולה מסיפור דנים. היא חשבה שאין מצב לוותר על החלום שלה". זו הסיבה, לדבריה, שמאן נאבקה עד הרגע האחרון ממש על האפשרות לחיות. הסיפור של מאן ריגש את טימור פיבה גם כי הוא מייצג את היהודי החוק, שמסרב להיכנע גם כשברור שדינו נחרץ. "היא מוכיחה כי לא כל היהודים הלכו לתאי הגזים כצאן לטבח".

את התחקיר ההיסטורי למופע

המנהלת האמנותית נדיה טימופייבה עם רקדני הלהקה צילום: לאוניד חרומצ'נקו; צילום השער: אמיל סלמן

גם ניצול השואה דייחודי ויש' ניה, שהיגר אחרי המלחמה לארה"ב, העיד על התקרית, שאותה תיארה כ"מרד בקרמטר ריום". עדות אחרת היא מסמך מסוג שהותר לפרסום רק ב-2010, ובו מצוטט דיווח של אורח פולני שנמסר למודיעין הבריטי ארבעה חודשים אחרי שחרור אושוויץ.

פרימה בלרינה

פרנצ'סקה מאן (שנקראה גם לולה הורוביץ) נולדה בפולין ב-1917. היא גדלה בוורשה, שם למדה בבית ספר למחול והתחברה עם כוכבות לעתיד. אחת מהן היתה הזמרת ויירה גראן ("אדית פיאף הפולנייה"), שנמלטה מגטו ורשה בזהות בדויה ואחרי המלחמה

החלה טימופייבה בחיפוש גוגל, משם הגיעה לחומר על תקרית ה"סטרפטיו באושוויץ", כפי שמי כונה הסיפור בכמה מקומות. בחינה של החומר מעלה כי גרסאות שונות לסיפורה של מאן קיימות כבר עשרות שנים במקורות שונים, ובכללם בארכיון "יד ושם". אחת הגרסאות החשובות היא זו של פיליפ מולר, ניצול שואה ששירת ביחידת הזונדרקומנדו בתאי הגזים באושוויץ, וכתב לימים את הספר "עד ראייה באושוויץ — שלוש שנים בתאי הגזים". באחד מפרקי הספר הוא מתאר כיצד "אקדח אחד בידה של אשה חלשה יצר פאניקה בין אנשי האס"ס, ומספר כי הם נמלטו מהמקום לאחר שמאן פתחה באש.